

İZMİR KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM VAKFI (İKSEV)

**BİRİNCİ ULUSAL KÜLTÜR KONGRESİ
"DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE GLOBALLEŞME"**

3 - 5 Kasım 1997

İZMİR

AHLÂK - POLİTİKA ve KÜLTÜR

POLİTİKA, AHLÂK ve DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ

Aydın BOYSAN

İzmir Kültür Kongresinin, "Ahlâk, Politika ve Kültür" konularını programına alması, çok yerinde olmuştur. Ayrıca diler ve umarım ki bu kongrede sunulacak olan düşünceler, gürültüye gitmez ve toplum içinde yankılanır.

Politika konusuna girerken, ömrünü bu işe vakfetmiş dürüst ve yetkin insanlara saygımı ve minnetimi, özellikle belirtmek isterim. Dünyada ve ülkemizde hâlâ ayakta kalan ne varsa, biliyorum ki önemli bir bölümüyle dürüst ve vicdanlı politikacılar yüzündendir. Öte yandan politika konusu açıldıkça, doğan üzüntümün kaynaklandığı bir neden var: Topluma "iyi"leri anlatmanın, etkileri sınırlı kalıyor. İlle de kolay akılda kalanlar ve daha çok kalıcı etki yapan örnekler, ne yazık ki çirkin politikacıların marifetleri oluyor.

Dürüst politikanın tanımları, birbiriyle çelişir gibi gözükür. Oysa değişik yanlarını aydınlattıkları için benzeşmezler ama, çelişki yoktur.

Politikada işin başının ekonomi olduğu savını ileri sürenler, ahlâk sorunlarını ikinci plana itme hesabı yapanlardır. Politikanın bilim yanını övenler de, sanât yanını övenler de, aldatma girişimlerine yeltenmiş olmayanlardır.

Politikanın üst kademesi "Devlet Adamı" olunmasıyla taçlanır. Uygar ülkelerde Devlet Adamı yetiştirilmesinin ön şartı olarak, "Büyükannesinden başlanması gerektiği" ileri sürülür. Bizdeki gibi, kırkını-ellisini geçmiş ilgisiz meslek sahipleri, akşamdan sabaha, ülkenin yazgısına egemen olamazlar.

Ciddi sorunların ve anlamların, şamatayla bastırıldığı iki yer var: Çadır Tiyatrosu ve Politika.

Çadır tiyatrosunda alışlagelen, doğaçlama (tulûat) yapılmasıdır. Politika da tıpkı böyledir. İkisinde de neşe ve mutluluk vaadedilir, umut pompalanır. Çirkin Politikacının umut pompalamadaki yeteneği, çadır tiyatrosundakilere taş çıkartır. En budalasından en akıllı geçinenine değin neredeyse herkes, bu oyuna aldanır.

Bir tanıma göre politika, zenginlerden para, yoksullardan oy sızdırma sanattır. Hattâ iki tarafı da, ötekenden koruma perdesinin arkasında oynanarak... Bir düşünceye göre de: "Politikacı küçük adamın doğal düşmanıdır" (Nahr). Pervasız politikacı oynadığı bu rolü giz-

eğer o toplum, o kültürle yetişirilmiş ise... Halkın, çirkin politikacının verdiği şaşkınlıklarla, düşünme gücü, sakatlanmadıysa...

Geçmişimizde yaşadığımız örnek bir olay, Meclis Tahkikat Komisyonu kurarak, basına peşin sansür uygulanmasıdır. Bu etkinlik, nasıl olur da politik ahlâk kurallarının değişmesi olabilir? Bu pervasızlık, kanun yapma yetkisinin siyasi ahlâk dışına taşırılmasından başka, nasıl tanıtılabilir ki? Nazi Almanyasında ceza görmenin, o suçlu işlemiş olmaktan değil de, işleyebilecek durumda olmaktan doğması, ahlâkın mı değişmesinden doğmuştu, yoksa siyasi ahlâkın politikaya esir edilmesinden mi?

Şu özete, lütfen dikkat edilmesini dilerim : "Sık sık görülen bir şey de, bir partide kendisine sağlam bir yer edinmiş kimsenin, bu partinin kapılarının kendisine nasıl olsa sonradan da açık olacağı düşüncesiyle karşı partiye geçerek, yeni çıkarlar sağlamaya yeltenmesidir".

Bu sözler, ülkemizle ilişkili olarak söylenmemiştir. Ancak, dört yüzyıl önce bu görüşü ile-ri süren üstâdın (F. Bacon 1561 - 1626) uzak görüşlülüğüne hayran olmamak, olanak dışıdır.

Çirkin politikacının şüphe uyandıran işleri, çok gür akan bir söylence ırmağına dönüştüyse, "karineler" çok açıklık kazandıysa, durum daha belirginleşir. Bu durumda bile bu politikacı, utanmak şöyle dursun, hâlâ ağzına sığmayan iri lâkırdılarla ortalıkta dolaşıyorsa, hırsızlık söylencelerinin gerçek olduğuna inanmak gerekir.

Çünkü artık bu utanmazlık, bu mahkeme duvarı surat, bezirgân politikacının, politik eylem plânının bir parçasıdır.

Çünkü : "Namusu önemsemeyen, utancı da önemsemez" der bir üstâd (K. J. Weber).

Çünkü, ahlâksızlık yapmamış onurlu kişi, üzerine düşürülen gölgelerin haksızlığına katlanamaz, isyan eder. Utanmazlık, onun etkinlik plânı içinde değildir.

Utanmayı doğurması gereken olayların, ille de gerçek olması şart değildir. Örneğin eskiden, "şüyu vukuundan beter" dediğimiz bir olay tipi vardı. Denmek istenirdi ki, kuşku yaratan bir iddia kamuoyunda yaygınlaşmışsa, kastedilen kişiyi öylesine lekeler ki, iddianın gerçek olmasından bile beter eder.

Eğer zan altındaki kişi böyle bir durumda kahramanca ortaya atılıp, olayı aydınlığa çıkaracak tüm kanıtları ortaya döküyorsa, sivaşan lekeleri tertemiz eder. Alını açıktır.

Eğer böyle davranmayıp, pişkinlikle duymazlıktan geliyorsa, zımnen (yani, açıkça değil, dolayısıyla, üstü kapalı) kabul ediyor demektir. Bu durumda bu kişi hakkında kamu vicdanı, "Karine" ile (sorunun çözülmesine yarayan ipucu ile), karara varabilir. Hukukta bile, aynı anlamda, "lâyık olan dereceye varan emâre", yani karine-i kâtia ile hüküm verilir.

Eğer bir koca, bir otel odasında başka bir erkekle yatakta ve çıplak yakalanan karısının ihanet etmediğine hâlâ inanıyorsa, bu koca için halkımızın yakıştırdığı deyim: "Mezhebi geniş" olmasıdır. Yine kendi partisinden bir önemli kişinin, aynı derecede şüpheli servetini körü körüne temize çıkarmaya çabalayan adam ise, "mezhebi geniş" politikacıdır.

Politikacıda utanmazlık, vicdan çürüklüğünün kanıtı olması yanında, çıkarıcı akıl hesaplarının da göstergesidir. Utanmak, kültür ve vicdandan kaynaklanır. Utanmamak ise, ruhsal kaşarlanmaların zırhına bürünerek sağlanır.

Utanmak bir edep sorunudur. Doğuşla birlikte vicdandan kaynaklanmaya başlayan utanma yeteneği, kültür ile gelişir ve yetkinleşir. Her şart altında "utanmaz" olabilmek, çürük vicdanda başlayan kötülüğün, rezil oluşa kadar uzanması sonucuna varabilir. Rezil, utandığı için yüzü kızaran değil, yüzü kızardığı için utanan kişidir.

Halk kitleleri bezirgân politikacının aldatmalarından, ancak bilinçlendirilerek korunabilir. Halk ancak, hiç çekinmeden söyleyelim, bilim ve gerçek sanatı vazgeçilmez sayma düzeyine ulaştırılabilirse, bezirgân politikacının ticaret hesaplarından kurtarılabilir. Halk, "insanları - büyük insanları - cüce insanları" ayırdetme bilincine kavuşturulmalıdır. Çünkü : "Kültür güneşinin alçakta olduğu ülkelerde, cücelerin gölgesi büyük olur" der bir üstâd (K. Kraus).

Kafasını tek bir şeye takmış olan insanların "Kendini ne kadar sınırlarsa, öte yandan sonsuza o kadar yakın olacağını" bir üstâd (Stefan Zweig), "Satranç" öyküsünde anlatırdı. Bu kişiler: "Özel yapıları içinde karınca gibi, dünyanın, tuhaf ve eşi benzeri olmayan bir maketini kurarlar" derdi.

Anlattığı adam, ilkel insan sınırlarını aşmamış, kültürsüz bir dünya satranç şampiyonu idi. Üstelik bu oyun, "talihin hiç yardımı olmayan, akıl ve ruhsal yeteneğin egemen olduğu bir insanoğlu icadı" değil miydi?... İlle de karşı çıkmak için denebilir ki: "Bu, yaratılmış bir hikâyedir, inanmak şart değildir". Ama unutulamaz ki, sanatın yarattığı gerçek, gerçekten daha gerçektir... İnanmalıdır.

1930'lu yılların sonuna doğru İstanbul'un Yenikapı kıyı kahvelerine, garip kılıklı bir adam gelirdi. Sırtında: "Canlı Hesap Makinesi" yazılı bir bez yapıştıktı. İki tane üçlü sayıyı zihninde doğru olarak çarpar, 25 kuruş alırdı.

Şube zekâlarının, hayretlere düşürecek, hattâ aceleci beyinleri hayran bırakacak, marifetleri vardır. Açısı dar, bakışı derin akıllı, ayağının altında kaynaşan yüzlerce karıncayı, bir bakışta sayabilir. Ama arkasından yaklaşan kazığı görebilmesi, olanak dışıdır.

Ülkemizde bu gibi "dar açılı akıllıları" örneği çok sayıda çirkin politikacı, bu marifetlerinin

etki ticaretini yapmış bulunuyor.

Napolyon da, ilginç örneklerden birisidir. Bu kişinin zekâsı, hâtta dehâsı konusunda anlatılanları, kitabından sinemasına okuya-duya-göre, bezginlik geldi. Hattâ anlatılırdı ki Napolyon, odanın dört köşesindeki dört kâtime, her birine birer cümle söyleyerek, dört ayrı mektubu, aynı anda yazdırırmış... Bu, ne kafaymış, ne kafa?

Hitler'in zekâsı üzerine de, az mi masal dinlemiştik?

Zihinsel dalkavukluğu bir yana bırakan her sağlıklı zihin görebilir ki, Napolyon da, Hitler de, yüksek düzeyde canilerdi. İkisi de başta kendi uluslarından, Avrupadan ve dünyadan, milyonlarca insanın canını almış suçlular. Aralarında ciddi hiçbir ayırım yoktur. Akan kanlar, bu iki akıllının, politika hırsı musluklarından şarıldıyordu.

Akıl bencildir, ele-avuca gelmez, disiplini zayıftır, çıkarıcıdır. Kendi güvenliğini, dolayısıyla huzurunu arar. Kendini başkaları için feda etmez, tehlikeyi göze almaz. Hele sevgiyle, hiç bağdaşmaz. Sevgi kızıştıkça, akıl kaçır-durur. Akıllı bilge olmayı, çıkarıyla bağdaştıramaz. Bilge ise, aklını kullanmadığı için bilge olmuştur. Akıllılar toplumlar için, aptallardan çokook daha tehlikelidir.

Hele iktidar tadını almış, bezirgân politikacı olmuşlarsa.

Halk kitlelerini (zorla bile olsa), düşünmeye alıştırmak gerekir. O yıllara yayılmış düşünme tembelliği, düşüncesizliğin yerleşmesini doğurur. Düşünme süzgecinden geçirmeden edinilmiş bilgiler, akıllı geliştirmez. Öğrenim, aptallığı ortadan kaldırmaz. Bu oluşumun özetini bir üstâd, yine şöyle yapar: "Öğrenim görmüş bir aptal, görmemiş bir aptaldan daha büyük bir aptaldır" (Molière).

Tüm insanların dünyaya gelirken, yanlarında bir "vicdan" bonservisi ile birlikte postalandıkları kesin... Hepsi dünyaya kafa ve yüreklerinde bir "İç Mahkeme" kuruluşuyla birlikte geliyorlar. Bunun adına vicdan denir.

Ancak, yıllar geçtikten sonra çeşitli insanların vicdanlarında, benzemezlikler belirmeye başlıyor. Vicdanlar, sınıflara ayrılıyor. Elime geçen kaynaklarda rastlamadığım için, bu sınıflamayı üzümlere kendim yapmak zorunda kalıyorum.

Önce, işleyen ve temiz vicdanları, rahat edecekleri bir yere ayırmak zorundayız. Geri kalanlardaki işleme ârızalarının nedenlerini incelemeliyiz.

Vicdanın işleyişine taş koyan nedenlerin başında, akıl gelmektedir. Çünkü akıl, öncelikli görevinin çıkar hesabı yapmak olduğunu sanır. Akıl, vicdanın ışığını karartır. İşlemeyen vicdan paslanır. Paslanan vicdan çürür. Böylece ortaya çıkan vicdan türleri, şu sınıflara ayrılır:

oluşundan doğmuyor. Toplumlari birleştiren çimento, demek ki, bilim temeline oturan kültür ve sanat taçlanmasıdır.

Halkı geçmiş zaman kuyularından çekip çıkarmadan, aydınlığa çıkarmadan, bireylerin bilinçli oy vermeleri beklenemez. Bu değerlendirmede, demokrasiyi hafife aldığım sonucunu çıkarımlar olabilir. Eğer bu kişiler meclise girecek tüm milletvekili adaylarını, yarım düzine parti genel başkanının seçmesine, meclise yalnız bunların girmesine demokrasi diyorlarsa, alınlarında beş parmağımın izi kalır.

Hele şimdi yürürlükte olan seçim kanunlarıyla ülkemizin geri kalmış bölgelerinde yaşayanların, gelişmiş beldelerdeki halktan kat-kat fazla milletvekili çıkartmakta oldukları unutulamaz. Bu haksızlığa ses çıkarmayan, hatta isyan etmeyen kültürlü demokrasi savunularının, bu uyarılarıma karşı koymaları, hiç de ince bir davranış olmaz.

Ülke ve dünya sorunlarında sorumluluk almaktan kaçınanlar, belki biraz da bilmeden, karşıtı oldukları görüşlere hizmet ederler. Eğer bu umursamazlık, toplum tehlikeye sürüklenirken, tınmama vurdumduymazlığına kadar varıyorsa, bu hizmet, düşünce karşıtlarına uşaklık etme hafifliğine kadar varabilir.

Aydın kişi geçinen pasif kişilerin tehlikesi, halk kitlelerinin de rahatı arama eğilimi yüzünden, büsbütün artar. Çünkü: "Büyük halk yığınları, ahlâkı önemsemez. İnançlar onlara rahat gelir" der bir üstad (K.J. Weber). Bu ilişkinin karşılıklı paralelliği ise şöyle anlatılmıştır: "Eski uyarıdır, ahlâk düştükçe, pasif çekingenlik artar" (Hebbel).

En tehlikeli toplum asalakları, aydın kişi geçinen pasifler... Herkesi toplumun öncüsü, yolgöstericisi olduğuna inandırıp, konfor uykularına yatanlar... Yine onlar, hem geleceğin yollarını, hem de geçmişi aydınlatarak, kafalara soka soka, nasıl uygarlaşmak gerektiğini anlatma görevleri olan güya aydın öncüler... Oysa onlar, yalnız kendi bastıkları yerlere ışık veriyorlarsa, ne günah, ne de sevap işliyorlarsa, cennete mi gitmelidirler, yoksa cehenneme mi?

Öte yandan, aydın olsa da olmasa da, büyük insan kitleleri arasında: "Öyle önemsiz (Beş para etmez demek istiyor) insanlar yaşıyor ki, ne sevapları ne günahları vardır" (L Rochefoucault). Sonra da hemen, şu özsöze varılır: "Bir insanı yaptıklarına göre değil, yapmaktan kaçındıklarına göre değerlendirmelidir."

Dante'nin cehennem kapısında, bir uyarı yazılı: "Girenler! Her umudu bırakın benden içeri!" İçerden, derin inilti, acı sesler, feryatlar duyuluyor. Giren soruyor:

"Hocam, nedir bu karanlıkta duyduklarım

Kimdir böylesine azap çeken insanlar?"

Dedi : Bahtsız ruhların perişan hâlidir bu.

O ruhlar ki dünyada gamsız yaşadılar

Ne günah işlediler ne de sevap işlediler"

Evet, asıl cehennemlikler, bu tipler... Arada bir cennet-cehennem dedikçe, neyi kastedtiğimi de belirtmek zorundayım. Çok basit anlatacağım: Kim ne anlıyorsa onu kastediyorum. Arada ne denli görkemli ayrımlar olursa olsun, değiştirmeden...

İkibine iki kala, dünyanın hesaplanabildiği sanılan nüfusu, altı milyar. Gelecek yüzyıl bu nüfusu, çok kez katlayarak arttıracak.

Bu artış insan kalabalıklarının sürüleşmesi sonucuna varacak gibi görünüyor. Bu durumda insanların yarısı bile iyi eğitilemez. Çoğunlukların, halk dalkavuğu politikacıların peşinden sürüklenmesi, kaçınılmaz gelişme olur. Gelişmeye gözlerini yumacak kültürlü halk dalkavukları da, politikacı halk dalkavuklarına demokrasi havariliğini yaparak, yardımcısı olacaklardır.

Ülkemiz ise bu yola, zaten şimdiden girmiş bulunuyor.

Fosil enerji kaynakları kurumaya başlayıp bunalımlar ortaya çıktıkça (Nükleer Enerji de fosildir), kitlesel insan kırımları yaygınlaşacak, yaşayış bir kez daha Taş Devri ilkelliğine dönecektir.

O tarihten sonra sorumlu aramanın da yararı olmayacaktır. Çünkü sorumlular çoktan dünyadan göçmüş olacaklar, kalanlar da "ne" yin "ne" olduğunu, hiç mi hiç anlamayacaklardır.